

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞI'NA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK*

*From the 1957 Crisis to the Syrian War Understanding the Change in
Türkiye's Syria Policy*

Esra ÇAVUŞOĞLU**
Ayşenur TAKKAÇ***

Öz

Türkiye-Suriye ilişkileri, iki ülke arasındaki tarihi ve kültürel bağlar ve çeşitli siyasi ihtilaflar doğrultusunda inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin Suriye'ye yönelik dış politikası, iki önemli tarihsel kriz çerçevesinde incelenmektedir. Bu krizlerden ilki, 1957 yılında Soğuk Savaş'ın tarafları olan Türkiye ile Suriye arasında yaşanan sınır gerginliği; diğeri ise Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan Suriye İç Savaşı'nın çok aktörlü bir vekalet savaşına dönüşmesi nedeniyle halen devam eden olan Suriye İç Savaşı'dır. Bu makalede de Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişimin mahiyeti, kaynakları ve sonuçları, Türk dış politikasında gerçekleşen dönüşüm çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Suriye, Ortadoğu, Suriye Savaşı, Güvenlik.

Abstract

Türkiye-Syria relations throughout recent history in line with the historical and cultural ties and various political conflicts between the two countries. In this article, Türkiye's foreign policy towards Syria is examined within the framework of two important historical crises. The first of these crises is the 1957 border crisis between Türkiye and Syria in the Cold War context, and the other one is the ongoing Syrian War, in which the Syrian civil war, which had started with the "Arab Spring" uprisings, has turned into a multi-actor proxy war. In this article the nature, sources and consequences of the change in Türkiye's Syria policy are examined within the framework of the transformation in Turkish foreign policy.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Syria, Middle East, Syrian War, Security.

* **Makale Geliş Tarihi:** 11.04.2023 **Yayına Kabul Tarihi:** 26.04.2023

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Sosyoloji ve Antropoloji Anabilim Dalı, e-posta: esracavusoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6134-6265.

*** Bağımsız Araştırmacı, e-posta: aysenur.takkac@hotmail.com., ORCID: 0000-0003-2779-6742.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

GİRİŞ

Suriye, Türkiye'nin 911 km uzunluğunda sınırını paylaştığı komşusu olarak Türk dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Tarih boyunca İslam medeniyetinin önemli bir siyaset, ilim ve kültür merkezi olan Suriye, aynı zamanda insanlık tarihi boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan çok önemli bir konuma sahiptir. Modern dönem Ortadoğu siyasetini şekillendiren dinamikler açısından Suriye, jeopolitik konumu ve siyasi yapısı sebebiyle bölgede önemli bir aktör olmuştur. Türkiye-Suriye ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinde geçen ve dört asrı kapsayan bir tarihsel derinliğe sahiptir. Türkiye-Suriye ilişkileri yakın tarih boyunca iki ülke arasındaki önemli coğrafi, tarihi ve kültürel bağlara rağmen çeşitli siyasi ihtilaflara dayalı olarak inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir.

Günümüzde Suriye, "Arap Baharı" olarak tabir edilen ayaklanmaların etkisiyle başlayan iç savaşla birlikte ve küresel ve bölgesel aktörlerin dahil olduğu bir kompleks bir güç rekabetinin çatışma alanına dönüşmüş durumdadır. Suriye'nin içinde bulunduğu savaşın çıkmaza girmesinde, kolonyal ve post-kolonyal süreçlerin sonucunda gelişen siyasi yapısındaki sorunlar belirleyici olmaktadır.

Suriye siyasi sisteminin sorunlu bir şekilde gelişmesinde 1. Dünya Savaşı sonrasında başlayıp 1946 yılına kadar devam eden Fransız sömürge yönetiminin Suriye toplumu üzerindeki bölücü politikalarının tahripkâr etkileri kritik rol oynamıştır. Fransız sömürgesinde Suriye toplumunda Osmanlı İmparatorluğu döneminin tam aksine dini, mezhepsel ve etnik alt grupların ayrıştırılmasıyla toplumsal fay hatları ve gerilim yaratılmıştır. Bunun neticesinde post-kolonyal bağlamda birçok Ortadoğu ülkesinin ortak kaderi olan devlet-toplum ilişkilerinin çarpık gelişimi doğrultusunda meşruiyet zeminine dayanmaksızın otoriter rejimlerin kurulması, ülke siyasetini belirlemiştir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Post-kolonyal dönemde Suriye siyaseti birbiri ardına gelen askeri darbelerle kurulan askeri rejimler ve bu rejimlerin sonuncusu olan Esad ailesinin mutlak güce ulaşması ile şekillenmiştir. Suriye’de kısaca özetlediğimiz bu siyasi yapı 12 yıldır devam etmekte olan Suriye Savaşı’nın ve bununla birlikte tarihi süreçte Türkiye-Suriye ilişkilerindeki gerginliklerin temel sebebini oluşturmaktadır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinde tarih boyunca Hatay Sorunu, Suriye’nin terör örgütü PKK’ya olan desteği gibi sorunlar, gerilimin öncelikli ve uzun vadeli kaynakları olmuştur. Türkiye-Suriye ilişkilerinde gerginliğin tırmanarak krize dönüştüğü iki önemli tarihsel kriz gerek Türk dış politikasında gerekse de bölgesel ve küresel siyasette belirleyici bir nitelik kazanmıştır. Bu krizlerden birincisi, 1957 yılında Soğuk Savaş’ın tarafları olan Türkiye ve Suriye arasında yaşanan sınır gerginliğidir. Diğeri ise Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla ortaya çıkan, çok aktörlü bir vekalet savaşına dönüşerek bugün halen devam etmekte olan Suriye İç Savaşı sürecinde devam eden ve Türkiye-Suriye ilişkilerinde en üst noktaya ulaşmış olan gerginliktir.

Türkiye’nin bu iki krizde takip ettiği dış politika yaklaşımları önemli farklılıklar arz etmektedir. Bu çalışmada bu iki krize yönelik Türkiye’nin yaklaşımları, Türk dış politikasının genel çerçevesi doğrultusunda karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Her iki yaklaşımın Türkiye’nin genel dış politikasının yansıması olarak belirlenmiş olmasından hareketle bu çalışmanın temel iddiası, Türkiye’nin Suriye’ye yönelik politikasındaki değişimin genel Türk dış politikasındaki önemli değişim ve dönüşümü yansıtmakta olmasıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda makalede 1957 senesinde yaşanmış olan Suriye-Türkiye Krizi ile günümüzde Suriye İç Savaşı sürecinde yaşanan krizler sırasında Türkiye’nin benimsediği dış politika yaklaşımları ve değişim belirlenmekte, değişimin sebep ve sonuçları analiz edilmektedir. Bu anlamda Türk dış politikasında değişimi etkileyen parametreler bu analizin temel çerçevesini oluşturmaktadır.

Esra ÇAVUŞOĞLU
Ayşenur TAKKAÇ

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Genel Türk dış politikası kapsamında Suriye politikası özelinde değişimi belirleyen öncelikli temel parametre uluslararası konjonktür faktörüdür. Uluslararası düzeyde bir dönemin jeopolitiğini belirleyen yapı, Türk dış politikası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mesela 1957 Krizi, tam anlamıyla Soğuk Savaş'ın yansıması olarak ortaya çıkmış ve Türkiye'nin yaklaşımı, Soğuk Savaş dönemi şartlarının etkisiyle şekillenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Sovyetler Birliği çekişmesinin tarafları olan iki ülke, söz konusu hegemon güçlerin politikaları doğrultusunda hareket ederek krizin patlak vermesine zemin hazırlamıştır.

Türk dış politikasındaki değişimi belirleyen bir diğer temel faktör de siyasi iktidar etkisidir. Mevcut siyasi iradenin liderlik konsepti, siyasi görüş, dış politika yaklaşımları vb. özellikleri dış politikadaki değişimde çok önemli bir belirleyiciliğe sahiptir. Sonraki temel parametre de Türkiye'nin bölgesel siyaset arenasındaki konumu ve üstlendiği roldür. Türkiye'nin küresel güçlerle olan ilişkilerinde etkenlik ve edilgenlik arasında kendisini konumlandığı nokta, bölgesel bir aktör olarak nasıl bir rol üstlendiğini belirlemektedir. Bu noktada Türk dış politikası genelinde ve Suriye politikası özelinde, Türkiye'nin bölgesel siyasette kendisine biçtiği rol, hegemon güçlerle olan ilişkilerinin boyutları çerçevesinde politika yaklaşımlarının bağımlı/bağımsız veya güdümlü/güdümsüz olma nitelikleri doğrultusunda şekillenmektedir.

Sonuncu temel parametre ise Suriye'nin dış politikasındaki değişen ve değişmeyen özellik ve yaklaşımların etkileri faktörüdür. Suriye'nin bölgesel ve Türkiye'ye yönelik yaklaşımları Türkiye'nin politika ve çıkarlarıyla olan uyumluluğu veya uyuşmazlığı doğrultusunda etki-tepki çerçevesinde (Buzan, 1987: 76-93) Türkiye'nin yaklaşımının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bu makalede Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişimin ele alınmasında, belirli teorik kalıplar çerçevesinde indirgemeci bir yaklaşım yerine geniş kapsamlı bir teorik yaklaşım benimsenmektedir. Çünkü Türk dış politikasında ortaya çıkan önemli değişim ve dönüşümler realizmden idealizme geçiş veya yumuşak güçten sert güce geçiş gibi indirgemeci açıklamaların ötesine geçmektedir. Türkiye'nin Suriye politikası özelinde dış politika yaklaşımları konu ve duruma göre bazen oldukça realist bir yaklaşım sergilediği gibi aynı zamanda oldukça idealist veya inşacı yaklaşımları da içinde barındırabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Türk dış politikası, siyasi, askeri, güvenlik, kültürel ve kimlik gibi tüm unsurları kapsayan boyutlarıyla bir bütünlük içinde ele alınmakta ve bu çerçevede değişim, bağımsız bir dış politika inşası sürecinin tutarlılık, süreklilik ve stratejik yaklaşım geliştirme kapasitesi kriterleri doğrultusunda değerlendirilmektedir.

Makalenin birinci bölümünde Soğuk Savaş bağlamında Türkiye-Suriye ilişkileri ele alınmakta ve 1957 Suriye Krizi'ni hazırlayan sebepler ortaya konulmaktadır. Krizin patlak vermesi ve bu süreçte Türkiye'nin benimsediği yaklaşım anlatılmaktadır. Bu bölüm, Türkiye'nin krizde sürdürdüğü politikanın temel parametreler çerçevesinde değerlendirilmesiyle tamamlanmaktadır. İkinci bölümde Suriye İç Savaşı'nın başlamasıyla Türkiye-Suriye ilişkilerinin bozulması sürecinde Türkiye'nin benimsediği dış politika yaklaşımları ve bu politikayı etkileyen faktörler çeşitli boyutlarıyla analiz edilmektedir. Daha sonra da Türkiye'nin politikasındaki değişimin ana hatları ortaya konmaktadır.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

1957 KRİZİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

SOĞUK SAVAŞ BAĞLAMINDA TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Suriye'nin rakip güçlerin müttefikleri olarak karşıt bloklarda yer almış olmaları siyaseten iki ülke arasındaki gerginliklerinin temel zeminini oluşturmuştur. Türkiye 2. Dünya Savaşı sonunda ABD liderliğindeki Batı Bloku'nda kendisini konumlandırmaya çalışmış ve Sovyetler Birliği tehdidi altında olduğu için Batı'nın güvenlik şemsiyesi altına girmek istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Hükümeti, İsmet İnönü liderliğinde Batı'nın güvenini kazanarak Türkiye'yi bir Batı müttefiki yapmak amacıyla önemli adımlar atmıştır. Bunların başında CHP'nin sürdürdüğü tek parti rejiminden çok partili rejime geçilmesi gelmiş ve bunu Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliği başvurusu adımları takip etmiştir. 1952 senseinde NATO üyesi olan Türkiye, 1953 yılında Balkan Paktı'na ve 1955 senesinde Bağdat Paktı'na üye olarak ABD ve Batı Bloku'yla ittifakını güçlendirmiştir.

Buna karşılık 1946 yılında Fransız mandasından kurtularak bağımsız olan Suriye, 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzeninde Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloku'nda konumlanmış ve Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da önemli bir müttefiki olmuştur. Bağımsızlık sonrası batı karşıtı bir aktör olarak Türkiye'yle ideolojik ve siyasi olarak karşıt safta siyaset sahnesine çıkan Suriye'nin Türkiye'ye yönelik ilk politikası, 1939 yılında Türkiye'ye katılan Hatay üzerinde hak iddia etmek olmuştur. 1950 senesinde iktidara gelen Demokrat Parti (DP) Hükümeti'nin Başbakanı Adnan Menderes, 1955 yılının Ocak ayında Suriye'ye Başbakanlık düzeyindeki ilk ziyareti gerçekleştirerek iki ülke arasında dostluk geliştirme girişiminde bulunmuştur. Ne var ki; Menderes'in Suriye ziyaretinin özel

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

hedefi Suriye'nin Bağdat Pakti'na katılımını sağlamak olduğundan bu ziyaret, taraflar arasındaki ilişkilerin gelişmesi yönünde meyve vermemiştir (Kürkçüoğlu, 1972: 73-76). İki ülke arasındaki gerginlik, özellikle de Ortadoğu politikalarının çatışmasına dayalı olarak gelişmiştir.

Bağdat Pakti, Cemal Abdünnasır liderliğindeki Mısır ve Suriye tarafından Arap milliyetçiliği ve sosyalizmi ideolojisi çerçevesinde, Batı'nın Ortadoğu'da kurmaya çalıştığı hegemonyanın bir aracı olarak değerlendirilmiş ve Ortadoğu ülkeleri için bir tehdit olarak algılanmıştır. DP yönetiminde Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik çıkar ve politikalarını Batı'nın çıkarları ve politikalarıyla özdeşleştiren bir yaklaşım benimsemesi ve buna karşılık Suriye'nin Sovyetler Birliği'yle ittifakını güçlendirmesi, iki ülke arasındaki uyuşmazlığı tırmandırmıştır.

Türkiye, 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi'nde İngiltere ve Fransa'nın yanında yer alması sonucunda Mısır Devlet Başkanı Nasır tarafından Mısır'ın ulusal çıkarları yerine Batı'nın çıkarlarını gözeterek batı emperyalizminin polisi olmakla suçlanmıştır (Bağcı, 2001:120). Krizin Nasır'ın zaferiyle sonuçlanması, Suriye'yi Mısır'a daha yakınlaştırırken; Türkiye'yle gerginliğin artmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin 1957 senesinde dönemin ABD Başkanı Dwight David Eisenhower tarafından ilan edilen ve Ortadoğu'ya ABD askeri müdahalesinin önünü açmak üzere hazırlanmış olan Eisenhower Doktrini'ni kabul ederek destek vermesi ise Mısır ve Suriye başta olmak üzere doktrinden rahatsızlık duyan diğer Ortadoğu ülkelerinin tepkisine yol açmıştır. Türkiye ve Suriye'nin Ortadoğu politikalarının çatışmasındaki en önemli konulardan biri, İsrail'e yönelik politikalar olmuştur. Suriye'nin bölgede çatışma içinde olduğu ve tehdit olarak gördüğü ülke İsrail iken Türkiye, İsrail'i ilk tanıyan Ortadoğu ülkesi olmuştur.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

1957 KRİZİ'NİN PATLAK VERMESİ

Türkiye, Batı'nın Ortadoğu'ya yönelik politikasını koşulsuz bir şekilde benimseyerek Batı'yla sıkı işbirliği içerisine girmişken, Suriye'nin Sovyetler Birliği'yle giderek artan ilişkiler kurmaya başladığı bir ortamda ABD-Sovyetler Birliği çekişmesi, Ortadoğu'da etkisini açıkça göstermiştir. Nitekim 6 Ağustos 1957 tarihinde Suriye, Sovyetler Birliği'yle "Ekonomik ve Teknik Yardım Anlaşması" imzalamıştır. Suriye'ye sağlanacak 500 milyon dolarlık askeri ve teknik destekle birlikte Lazkiye'de karayolu, demiryolu ve altı adet havalimanı inşasını kapsayan anlaşma, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e inmesi ve Ortadoğu'da önemli bir alan kazanmasına kapı aralamıştır. Nitekim anlaşmanın akabinde askeri ve teknik konularda çok sayıda Sovyet uzmanı Suriye'de çalışmaya başlamıştır (Çakmak, 2012: 493-494).

Sovyetler Birliği'nin bahse konu hamlesi ABD ve Batı'nın Ortadoğu'daki çıkarları için bir önemli bir tehdit oluşturmuştur. Özellikle de Irak Petrol Boru Hattı'nın Suriye'den geçiyor olması sebebiyle Avrupa'nın enerji güvenliğinin tehlikeye girmesi, Batı'yı kaygılandırmıştır (Uçarol, 1995: 698). Suriye Hükümeti'nin anlaşmanın akabinde ordu içinde başlattığı tasfiye hareketiyle Genelkurmay Başkanı General Nizamettin'i emekliye sevk ederek yerine komünizm yanlısı Albay Afif Bizri'yi göreve getirmesi ve Sovyet yanlısı olmayan subayların işine son vermesi gerginliği tırmandırmıştır (Kürkçüoğlu, 1972: 103; Oran, 2008: 630; Çakmak, 2012: 494). Nihayetinde Suriye'de bulunan üç Amerikalı diplomatın Şam yönetimini hedef alan faaliyetlerde buldukları gerekçesiyle sınır dışı edilmesi ve buna karşılık Washington yönetiminin ABD'de bulunan Suriye Büyükelçisi'ni istenmeyen kişi ilan etmesiyle ABD-Sovyetler Birliği restleşmesi, Suriye Krizi'ne dönüşmüştür.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Suriye Krizi'ne Türkiye'nin dahil edilmesi ve sorunun bir Suriye-Türkiye gerginliğine dönüşmesi ise Sovyetler Birliği Başbakanı Nikolay Bulganin'in Türkiye'ye gönderdiği notayla başlamıştır. Bulganin, bu nota vesilesiyle Türkiye'ye ABD ve Türkiye'nin Suriye'ye saldırma niyetinde olduğunu öne sürerek muhtemel bir savaş halinde Şam'ın yanında olacaklarını deklare etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972: 103-104). Buna mukabil Eisenhower, Menderes'e ilettiği bir mesajda Türkiye, Irak ve Ürdün'ün Suriye'ye yönelik askeri bir operasyon gerçekleştirmek zorunda kalmaları halinde, ABD yönetiminin askeri yardımda bulunacağını belirtmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Loy Henderson da bu süreçte Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin'le birlikte 24 Ağustos 1957 tarihinde İstanbul'a gelerek Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la görüşmüştür. ABD Dışişleri Bakanlığı, 5 Eylül 1957 tarihinde gerçekleştirdiği basın açıklamasında Suriye'nin uluslararası komünizminin kurbanı olması gerektiğini belirterek bölgenin bağımsızlık ve bütünlüğü için bir tehdit oluşturmasına dair endişelerinin olduğunu duyurmuştur (Kürkçüoğlu, 1972: 104).

Söz konusu gelişmeler doğrultusunda ciddi bir güvenlik bunalımı içine giren Türkiye; Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Suriye tarafından çevrelendiği ve askeri anlamda ABD ve Ortadoğulu müttefikleri tarafından yalnız bırakıldığı hissiyatıyla harekete geçerek Suriye sınırına askeri sevkiyat yapmaya başlamıştır. Nitekim 10 Ekim 1957 tarihinde Türkiye'nin Suriye sınırındaki kara kuvvetleri gücü 37 bin kişiye ulaşmıştır (Oran, 2008: 630).

Sovyetler Birliği, bu süreçte Türkiye'yi uyarmakta gecikmemiş ve 10 Eylül 1957 tarihinde gönderdiği notada Türkiye'yi Suriye'ye hava saldırısına hazırlanmakla itham ederek yeni bir dünya savaşı çıkabileceği tehdidine bulunmuştur. Menderes ise cevap olarak 30 Eylül 1957 tarihinde Türkiye'nin sınır komşusu Suriye'den herhangi bir sitem deklarasyonu almadığı halde Sovyetler Birliği'nin bu hareketiyle Suriye'yi ve Suriye Sorunu'nu kanatları altına alma niyetini ortaya koyduğunu ve Türkiye'nin yalnızca kendine

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

sahip çıkma ve savunma gayesini içeren hazırlıklar yaptığını ve uzlaşma yanlısı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca 21 Eylül 1957 tarihinde Sovyetler Birliği, Suriye'nin Lazkiye Limanı'na iki savaş gemisi göndermiştir. 8 Ekim 1957 tarihinde de Suriye, Türkiye'ye bir nota göndererek Türkiye'yi Suriye sınırında olay çıkarmak, Suriye'nin hava sahasına tecavüz etmek ve sınıra asker yığmakla suçlamış ve Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreterliği'ne şikayette bulunmuştur (Oran, 2008: 630-631; Kürkçüoğlu, 1972: 105-106). Türkiye ise verdiği cevapta askeri yapılanmasının sadece doğal güvenlik önlemleri olduğunu belirtmiştir (Oran, 2008:631).

Rakibi Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'yi tampon bölge olarak öne süren ve kendisi geri planda kalan ABD, yaşanan gelişmelerin ardından Türkiye'nin yanında olduğunu gösteren bir adım atmıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, BM Genel Kurulu'nda, kuzeyinde Sovyet askeri kuvvetinin ve güneyinde de Suriye'deki Sovyet silah yığınağından dolayı asıl tehlikede olan devletin Türkiye olduğunu öne sürdüğü bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bu nedenle de ABD 6. Filosu İzmir Limanı'nı ziyaret etmiş ve böylece ABD ve Sovyetler Birliği, Akdeniz'de açıkça karşılıklı güç gösterisi rekabetine girmişlerdir.

Gerginliğin tırmanması üzerine Türkiye ve Suriye arasında arabuluculuk girişiminde bulunan Suudi Arabistan'ın teklifini Şam yönetimi geri çevirmiş ve konu BM'ye taşınarak uluslararası nitelik kazanmıştır. 22 Ekim 1957 tarihinde başlayan BM Genel Kurulu görüşmeleri 30 Ekim 1957 tarihine kadar devam etmiş ve nihayetinde Endonezya delegesinin teklifi olan tarafların konuyu kendi aralarında görüşerek çözüme bağlamaları kararı alınmıştır. 29 Ekim 1957 tarihinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nde verilen resepsiyona Sovyetler Birliği liderleri Kruşçev, Bulganin ve Anastas Mikoyan'ın beklenmedik bir şekilde katılmaları ise krizin sona erdiğinin önemli bir emaresi olmuş ve bunu bir ay sonra Bulganin'in Menderes'e yazdığı iyi niyet mektubu takip etmiştir.

SOĞUK SAVAŞ'TA VEKALET MİSYONU

2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu yeni dünya düzeninde Türkiye, dış politikasını Batıcılık ve statükoculuk ilkeleri doğrultusunda şekillendirmiştir. Bu çerçevede ABD liderliğindeki Batı Bloku ve onun kurumlarıyla özdeşleşen Türkiye'nin dış politikasının temel mihreri Soğuk Savaş bağlamında yer aldığı Batı ittifakına daha sağlam bir şekilde tutunabilmek için Batı'nın bölgesel ve küresel düzeylerde yürüttüğü siyasi, güvenlik ve stratejik politikalara uyum sağlamak olmuştur.

1950 senesinde başlayan Demokrat Parti Hükümeti dönemiyle birlikte Türk dış politikası, tarihsel olarak Türk Batılılaşması sürecinin ve geçmiş hükümetlerin izlediği Batı yanlısı dış politikanın ötesine geçerek daha Batıcı bir çizgi takip etmiştir. Bu doğrultuda Ortadoğu'da takip ettiği politika, geçmiş hükümete göre daha aktif bir yaklaşım izlemekle birlikte tamamen Batı eksenli olmuştur. Batı politikalarının bölgedeki sözcülüğü ve liderliği rolünü üstlenen Türkiye, Ortadoğu'daki komşuları ve diğer ülkelerle ilişkilerini bu minvalde canlandırarak Batı güdümündeki pakt girişimlerinde öncülük etmiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik bu yaklaşımı, Suriye meselesinde etkisini göstermiş ve kriz esnasındaki davranışlarına yansımıştır. Türkiye'nin dış politika yaklaşımları ve söylemleri, ikili ilişkiler ya da Türk-Arap ilişkilerinin etkileri doğrultusunda değil; uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin Soğuk Savaş kapsamında Ortadoğu'ya yansımaları doğrultusunda gelişmiş ve şekillenmiştir. Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye yönelik politikasının Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmasında etkili olduğu söylenebilir. Bununla beraber Türkiye'nin Suriye Krizi'nde sergilediği tutum, Sovyetler Birliği'nin Suriye üzerindeki hegemonyasını asgari seviyeye indirmek yerine; bilakis Sovyetler Birliği'ne askeri müdahale yolunu açma zeminini hazırlamaya sebep olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin Sovyet tehdidi endişesiyle takındığı bu tutum, aksi yönde tesir ederek Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığını artırmasına yol açmıştır.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Sovyet tehdidiyle birlikte Batılı ülkelerin Türkiye'yi tahrik eden yaklaşımları da krizin tırmanmasında ve Türkiye'nin söz konusu tavrı benimsemesinde önemli rol oynamıştır. Ankara, bu sürecin başında sakin bir tavırla hareket ederek ABD'nin yanında yer almak istemiş; fakat bilhassa İngiltere ve Fransa kaynaklı "Suriye üzerindeki Sovyet istekleri" ve bunun "Türkiye bakımından ciddi bir tehlike arz ettiği" şeklindeki haberler, Ankara'yı bir güvenlik bunalımının içine sokmuştur. Nihayetinde başlangıçta Suriye'yle diğer devletlerarasında geçen mesele, bir anda Türkiye ile Suriye arasındaki bir kriz haline dönüşmüştür.

ABD de benzer bir şekilde Türkiye'nin içinde bulunduğu güvenlik kaygısını körükleyen mahiyette söylemler kullanmış ve buna karşılık tam manasıyla Türkiye'yi destekleyen bir konuma geçememiştir. ABD, Türkiye'nin tansiyonunu yükselten demeçler verip, sonrasında karşı tarafa ılımlı bir tavır sergileyerek bu krizin savaş haline dönüşmesini önlemiştir. Bu yaklaşım, krizde Suriye aracılığıyla Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya gelmesi halinde olası bir savaş durumunun yerel düzeyde kalmaması riskinin değerlendirilmesine dayanmıştır. Kriz, Türkiye'nin Batı yanlısı politikalar izlemesine rağmen Batı'nın kolektif hareket etmediğini gözler önüne seren bir olay olmuştur (Matiç, 2017: 234).

Türkiye'nin krizdeki yaklaşımının güvenlik kaygısından ziyade hükümetin iç politika kaygıları temelinde değerlendirilmesi (Oran, 2008: 631-32) konunun farklı bir boyutuna dikkati çekiyor olsada, güvenlik bunalımının 2. Dünya Savaşı sonrası konjonktüründe Sovyetler Birliği tehdidine dayalı olarak Türk dış politikasında tarihsel bir faktör olduğu ortadadır. Bu krizde Türkiye bir güvenlik ve Soğuk Savaş dürtüsüyle hareket ettiği ve Batı'ya olan bağlılık misyonunu tam anlamıyla yerine getirdiği söylenebilir. Fakat bu yaklaşım, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinin olumsuz etkilenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte Ankara'nın kendi çıkar ve öncelikleri doğrultusunda bağımsız bir bölgesel politika geliştirme becerisine sahip olduğu görülmemektedir. Bununla birlikte

krizin DP Hükümeti'ne içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sorunların bir ulusal güvenlik meselesiyle en azından bir süre için gölgelenmesiyle iç politikada bir alan açılması yoluyla katkısı olmuştur.

ARAP BAHARI SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN SURIYE POLİTİKASI

Türkiye'nin Suriye'yle tarihsel süreçte inişli çıkışlı bir seyir izleyen ilişkileri, özellikle de 1990'lı yıllarda Suriye'nin terör örgütü PKK'yı desteklemesi ve PKK liderini ülkesinde koruması sebebiyle gerginleşmişken; 1998 senesinde yapılan Adana Mutabakatı'yla Suriye'nin geri adım atması sonucu yumuşama sürecine girmiştir (Demir, 2021: 543).

2000 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmasıyla ilişkilerde normalleşme başlamıştır. Bu süreçte 2002 yılında Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarının başlamasıyla Suriye ve diğer Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerde önemli gelişmelerin yaşandığı bir döneme girilmiştir. Öncelikle, 2003 senesine ABD'nin Irak'ı işgaline Türkiye'nin dahlininin 1 Mart 2003 tarihli tezkerenin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından reddedilmesi Suriye ve İran gibi ülkeleri Türkiye'ye yakınlaştırmıştır.

Bununla birlikte bu süreçte, 2003 senesinde Büyükelçi ve Başbakan Müşaviri ve 2009 yılında da Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu'nun teori ve fikirleri doğrultusunda yeni bir dış politika anlayışı, Türk dış politikasının genel çerçevesini belirlemiş ve bu çerçevede Ankara'nın Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımında önemli bir değişim gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış politikası ve ilişkileri, tarihi ve coğrafi bağlar temelinde jeopolitik, kültürel, ekonomik, demografik vb. çeşitli faktörlerin bulunduğu stratejik bir düzlemde yeni bir vizyona tabi tutularak yorumlanmıştır (Bkz, Davutoğlu, 1997, 2014).

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Bu kapsamda geliştirilen “komşu ülkelerle sıfır sorun” politikasına dayalı olarak devreye sokulan diplomasi, yumuşak güç ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi gibi unsurlar, Suriye’yle ilişkilerin düzeltilerek gelişmesinde etkili olmuştur. 2004 yılında Beşar Esad’ın Ankara ziyaretiyle ilişkiler zirveye taşınmıştır. İki ülke arasında ticaretten kültüre birçok alanda işbirliği ve ortak kabine görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve vizeler kaldırılmıştır. Türkiye ile Suriye arasında ortak kabine görüşmeleri yoğun bir şekilde devam ederken; vizeler karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Daha da ötesi Türkiye, İsrail ile Suriye ilişkilerini yumuşatmak üzere, 2008 yılında uzlaştırıcı bir rol de üstlenmiştir.

10 yıl süren bu iyi ilişkiler dönemi, “Arap Baharı” devriminin domino etkisiyle Suriye’ye ulaşmasının ardından Suriye’de devletin sivil halk üzerinde şiddet kullanmasıyla birlikte büyük bir sekteye uğramıştır. Suriye’de 2011 sensinde başlayan protestolar, başlangıçta Tunus, Mısır ve Libya örneklerinin aksine; Beşar Esad yönetimini devirmekten ziyade ekonomik, sosyal ve insan hakları alanlarında reform taleplerine yönelik olmuştur.

Buna karşılık Esad rejimi, söz konusu ülkelerde düşürülen liderlerin akıbetine uğrama korkusuyla halka toplu ölümlerle sonuçlanan katliamlar düzeyinde askeri şiddetle karşılık vermiştir. Esad’ın uyguladığı şiddet, Esad yönetimine karşı bağlılık içinde olan halkın rejimi hedef almasına ve barışçıl protestoların silahlı hareketlere sebep olmuş ve 2011 senesinde Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) gibi muhalif gruplar kurulmuştur.

Rejimin şiddet politikasını ısrarla sürdürmesi sonucunda muhalifler ve rejim güçleri arasındaki çatışmalar kısa sürede bir iç savaşa evrilmiştir. 2012 yılında uluslararası Kızılhaç Komitesi, Suriye’de yaşanan ve gün be gün katlanarak şiddetlenen karışıklığı iç savaş olarak ilan ettiğini açıklamıştır (Rozsac, 2012: 11). Suriye’de rejim ve halk arasındaki çatışmaların Libya’da olduğu gibi bir iç savaşa dönüşmesinde Mısır ve Tunus örneklerinin aksine devletin başkent merkezli olarak merkezileşmesinin başarılmaması

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

etkili olmuştur. Bunun sonucunda rejimin bombardımanı ve çatışmalar bir şehirden diğerine geçerek coğrafi bir genişleme kazanmıştır (Bozarıslan, 2011: 23-26). 2012-2014 yılları arasında muhalif güçler Suriye'nin %65'ini ele geçirip Esad'a karşı önemli bir güç kazanmışken; 2014 senesinde Esad'ın Rusya'yı çağırması, İran desteğini alması ve muhalefetin bölünmesiyle dengeler değişmeye başlamıştır (Demir, 2021: 544). 10 yıldan fazladır devam eden Suriye İç Savaşı, bölgesel/küresel ve devlet/devlet dışı olmak üzere çok sayıda aktörün dahil olmasıyla iç savaşın ötesine geçerek Ortadoğu'da güç çatışmalarının hakim olduğu vekalet savaşlarından birine dönüşmüştür.

Suriye'de protestolara zemin hazırlayan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar temelde Fransız manda yönetiminin mezhep ve etnik temelli çatışmaları körükleyen politikalarına kadar giden bir derinliğe sahiptir. Bağımsızlık sonrası dönemde askeri darbe rejimlerinin oluşturduğu otoriter siyasi yapıda sorunlar daha derinleşmiş ve nihayetinde 1970 senesinde yine bir darbeye iktidara gelen Esad ailesinin mutlak otoriteyi tekeline alarak Nusayri azınlığın Sünni çoğunluk üzerinde Kürt ve Türkmen gibi etnik unsurlar üzerinde yürüttüğü baskı yönetimi tam bir diktatörlüğe dönüşmüştür. Gerek Hafız Esad ve gerekse de oğlu Beşar Esad yönetimlerinde kartelleşen devlet bir istihbarat ve güvenlik aygıtına dönüşmüş, toplumsal, bireysel ve basın yayın özgürlükleri büyük bir oranda kısıtlanmıştır (Bozarıslan, 2012: 97-99). Buna paralel olarak devletçi ekonomi modelinin bürokratik oligarşi oluşturması ve ekonomik gelişmenin önünün tıkanmasının etkili olduğu ekonomik ve sosyal adaletsizlik temelinde gelişen sorunlar derinleşmiştir (Kamrava, 2005: 260-61).

Her ne kadar Esad Londra'da eğitimini tamamlayıp babasının yerine geçtiğinde, reforma yönelik işaretler vermiş olsa da zaman içinde reformlar yapmak yerine babasının politikalarını sürdürerek mevcut statükoyu güçlendirme yoluna girmiştir.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Türkiye ise “Arap Baharı” öncesi on yıllık dönemde müttefiki olan Suriye’yle ilişkilerinde her fırsatta halkın demokratik taleplerini karşılayan reformların yapılması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Dönemin Başbakanı Erdoğan, Esad’a olağanüstü halin kaldırılması, Suriye halkının taleplerinin yerine getirilmesi, serbest seçimlere dair değişiklikler yapılması gibi birçok konuda çağrıda bulunmuştur. İsyanların başlamasından sonra da 2011 yılının Nisan ayında dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Suriye’ye ziyarette bulunarak aynı konularda tavsiyelerde bulunmuştur. Suriye’ye Türkiye’den birçok kez üst düzey bürokrat gönderilmesine rağmen Şam yönetiminden olumlu bir cevap alınamamış ve nihayetinde 15 Ağustos’ta Davutoğlu, “Artık Suriye ile görüşülecek bir husus kalmamıştır.” açıklamasında bulunmuştur (Al-Jazeera, 2014).

2011 yılının Kasım ayında da Şam yönetimine ait parasal varlıkların durdurulacağı, Suriye devlet bankalarıyla bağlantıların kesileceği, ticari ve iktisadi bağlantıların durdurulacağı ve Suriye Ordusu’na silah ve askeri malzeme yardımlarının kesileceği yönünde dokuz maddelik yaptırım kararı açıklanmıştır. 24 Mart 2012 tarihinde Şam Büyükelçiliği’ni kapatan Türkiye, halkı ile savaşan Esad rejimiyle tüm bağlarını keserek iç savaşta Suriye muhalif güçlerini desteklemeye başlamıştır.

Türkiye’nin Suriye İç Savaşı’nda müttefiki olan Esad rejimi yerine muhaliflerini desteklemesi oldukça tartışmalı bir konu olmuştur. Bu değişimin temelinde yukarıda açıklandığı gibi, Suriye’nin anti demokratik yönetimi ve iktidarı tekelinde bulunduran Esad rejiminin reformlara yanaşmaması, Türkiye’nin telkinlerinin dinlenmemesi ve rejimin kendi sivil vatandaşlarını katletmesi faktörü yatmaktadır.

Türkiye’nin bu yaklaşımı, genel olarak “Arap Baharı” sürecinde tüm Ortadoğu’da demokrasiye geçişi ve halkların taleplerini destekleme politikasını Suriye’de de sürdürmesine dayanmaktadır. Nitekim Türkiye, bu süreçte Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de diktatörlükleri değil; halkın

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

taleplerini ve statüko yerine değişimi desteklemiştir. Bu noktada Türkiye'nin Suriye'de Esad yönetimine karşı politikasının değişmesi, aslında bu temel politikasındaki tutarlılığının bir sonucudur. Türkiye'nin "Arap Baharı" sürecindeki politikasının tutarlılığının Suriye'de etkili olmasının bir diğer sebebi de dönemin ABD Başkanı Barak Obama liderliğindeki Washington yönetiminin ve müttefiklerinin bu süreçte muhalifleri desteklemesi ve Tunus, Mısır, Libya ve Yemen örneklerinde görüldüğü gibi Esad'ın düşeceği beklentisinin hakim olmasıdır. Dolayısıyla sürecin başında Türkiye'nin muhalifleri desteklemesi, ABD ve uluslararası aktörlerden bağımsız olarak ortaya koyduğu bir politika olmamıştır.

İç savaşın ilk yıllarında Esad karşıtı bir söylem kullanan ABD, Esad'ın kimyasal silahları; yani kitle imha silahlarını kullanmasına dahi müdahale etmezken; terör örgütü Devlet'ül Irak ve Şam'ın (DEAŞ) devreye girmesinin ardından Suriye'ye müdahale kararı almıştır. ABD, önceleri Esad'ın gitmesi gerektiğini savunurken; muhalif unsurlardan kurulacak potansiyel bir Suriye Hükümeti'ni Esad rejiminden daha tehlikeli görmeye başlamıştır (Özşahin, 2016: 85). Böylece Türkiye, Esad karşıtı politikasında müttefikleri tarafından yalnız bırakılarak içerde ve dışarda eleştirilerin hedefi olmuştur (Ozan, 2017: 31-33).

Suriye İç Savaşı'nın Türkiye için bir dış aktör olmanın ötesinde bir komşu ülke olarak iki önemli sonucu olmuş ve bu sonuçların Türkiye'nin Suriye politikasının şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur. Bunlardan ilki, Suriyeli göçmenler meselesidir. Rejimin yoğun bombardımanı altında ülkesini terk etmek zorunda kalan milyonlarca Suriyeli insanın sığındığı ülkelerden biri, sınır komşusu Türkiye olmuştur. Ankara, Suriyeli göçmenlere kapılarını açarak ev sahipliği yapmış; fakat yıllar içinde Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmen sayısının 4 milyonu aşması, bazı sosyal sorunlara sebep olmuş ve devlet üzerindeki ekonomi yükünü

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

artırmıştır. Bunun sonucunda Suriyeli göçmenler konusu iç politikada muhalefetin iktidara karşı kullandığı önemli bir eleştiri kaynağı olurken; Türkiye'nin Esad rejimine yönelik politikası da buna paralel olarak yoğun eleştirilerin hedefi olmuştur.

Savaşın Türkiye için diğer önemli bir sonucu ise sınır güvenliği meselesinin ortaya çıkması olmuştur. Türkiye-Suriye sınırında Suriye'den Türkiye hava sahasına yapılan tacizler ve kara sahasında gerçekleştirilen terör saldırıları ve Suriye'nin kuzeyinde bulunan terör örgütü PKK ve uzantıları, ABD'yle desteğiyle yapılan bir terör koridoru oluşturmaya çalışmıştır. Bu da Türkiye'nin güvenlik noktasında tehdit algılamasına yol açmıştır. Bu durum karşısında Ankara, Suriye'nin kuzeyinde oluşturulan terör koridorunu güvenlik koridoruna dönüştürmek üzere sınır ötesi operasyonlarını başlatmıştır. Böylece Türkiye'nin Suriye politikasının bir boyutunu askeri ayak oluştururken; diğer boyutunu Suriyeli göçmenler meselesine dayalı olarak meselenin insani ayağı oluşturmuştur. Bu iki temel konuyu da kapsayacak şekilde Türkiye'nin Suriye politikasının uluslararası boyutunu oluşturan en önemli bileşeni, diplomasi alanı olmuştur. Zira Türkiye, Suriye Krizi'nin çözümü için oluşturulan uluslararası platformlarda etkin bir aktör olarak yer almıştır.

SURİYELİ GÖÇMENLER MESELESİ

Suriye İç Savaşı'ndan kaçmak üzere 2011 yılının Nisan ayında ilk kitlesel ülkeden çıkışlarla başlayan göçmen krizi, kısa zamanda milyonlarla ifade edilebilecek bir boyut kazanmış ve Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye, Lübnan ve Ürdün ve Irak'a sığınmıştır. Türkiye'nin bu ülkeler arasında Avrupa'yla sınırı olan tek ülke olması ve Avrupa'ya geçiş yolu olarak görülmesi, Türkiye üzerindeki sığınmacı yoğunluğunu artırmış ve krizin Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir parametre haline gelmesine sebep olmuştur.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2011 yılı sonunda 14 bin olan Türkiye’de ki Suriyeli göçmen sayısı 2013 senesi sonunda 1 milyon 519 bine ulaşmıştır. 2014 yılında DEAŞ’ın Suriye’de gerçekleştirdiği terör eylemleri sonucu göç dalgası dramatik bir şekilde artarak yıl sonunda 2.5 milyona ve 2019 senesi sonunda 3 milyon 583 bine yükselmiştir (Erdoğan, 2020). Türkiye Suriyeli sığınmacılara karşı açık kapı politikası yürütmüş ve onlara “şartlı mülteci” statüsü vererek “geçici koruma” hakkı tanımıştır (İnsamer, 2021: 3-4).

İlk göçmen girişlerinin başladığı tarihten itibaren Suriye İç Savaşı’nın bu kadar uzun süre devam edeceği tahmin edilemediğinden ilk yıllarda Suriyeli sığınmacılar, İslam inancındaki ‘ensar-muhacir’ benzetmesi doğrultusunda devlet ve toplum düzeylerinde “misafir” olarak tanımlanmış ve toplumsal destek bulmuşlardır. Türkiye’nin savaş mağduru Suriyelilere yönelik uyguladığı açık kapı politikası, öncelikli olarak dış politika yaklaşımının çıkar odaklı değil; insani ve değerler temelli olması özelliğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda Suriyeliler özelinde insani yaklaşımda kimlik unsurlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Suriye ve Türk halkı arasındaki ortak tarihi ve kültürel değerler, bu insani yaklaşımı güçlendirmiştir. Din kardeşliğine dayanan kültürel yakınlık, dış politika yaklaşımında bir karşılık bulduğu gibi toplumsal düzeyde de karşılık bulmuştur.

Zaman içinde savaşın bir çıkmaza girmesi ve sığınmacı sayısının artmaya devam etmesiyle Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikası, uzun vadede sürdürülebilir olamamıştır. Krizin bitmesiyle ülkelerine dönmesi beklenen “misafirlerin” savaşın devam etmesi ve Suriye’de şartların düzelmemesi sebebiyle kalıcı hale gelmeleri, belirli illerde demografik dengeleri değiştirmesi ve iki toplumun birbirine kapalı toplumlar haline gelmesi, toplumsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Sürecin başında Türk halkının Suriyelilere karşı iyi karşılama ve sempati olarak tanımlanan davranış biçimi süreç içerisinde içsel ve sözlü huzursuzluktan ayrımcılık ve dışlamaya dönüşmüştür (İnsamer, 7-10). Suriyelilerin toplumsal ve ekonomik hayata uyum sağlamasında problem oluşmamış ve Suriyelilerin karıştığı suç oranı oldukça düşük kalmıştır (Türkiye Gazetesi, 2022). Buna rağmen ekonomik kriz ve işsizlik gibi faktörler, Türk toplumunda yükselen rahatsızlık üzerinde belirleyici rol oynamıştır. Ekonomik kriz ve Suriyeliler konusunu siyasi bir koz olarak kullanan muhalif söylemin özellikle de sosyal medyada yabancı karşıtı ve nefret dili kullanması, toplumda Suriyeli karşıtlığının yükselmesinde etkili olmuştur.

Suriyelilerin Türk ekonomisi ve demografik yapısında oluşturduğu yük, Türkiye'nin açık kapı politikasına son vermesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca AB'nin Türkiye'yle yaptığı anlaşma doğrultusunda Türkiye'nin Avrupa'ya sığınmacı geçişini engellemesi karşılığında vereceği destek noktasında AB, sözünde durmamış ve Türkiye, büyük bir göçmen yük karşısında yalnız bırakılmıştır (BBC News, 2020). Türkiye, son iki yılda yeni sığınmacı kabul etmezken; kararlı bir tutumla yüzlerce düzensiz göçmeni sınır dışı etmeye devam etmektedir (Anadolu Ajansı, 2023). Türkiye'nin göç dalgasını durdurmaya yönelik takip ettiği temel politikası ise Türkiye sınırına yakın bölgede çatışmanın durdurulması ve insanların göçe zorlayan sebeplerin ortadan kaldırılarak kalıcı bir çözüm bulunmasıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda Türkiye'nin sınır güvenliğine yönelik başlattığı sınır ötesi operasyonları, aynı zamanda Suriye'nin kuzeyinde yerli halk için barışı tesis etme amacı taşımaktadır.

YENİ GÜVENLİK POLİTİKASI: SINIR ÖTESİ HAREKÂT

Suriye İç Savaşı'nın çok aktörlü bir uluslararası vekalet savaşına dönüşmesine paralel olarak Suriye-Türkiye sınır hattı boyunca PKK ve uzantıları olan terör örgütlerinin ABD desteğiyle bir terör yapılanması gerçekleştirmesi, Türkiye'yi ciddi bir güvenlik tehdidi altında bırakmıştır. 2003 yılında PKK/KCK terör örgütü ele başı olan Abdullah Öcalan'ın talimatlarıyla kurulan PKK'nın Suriye kanadı olan Suriye Demokratik Güçleri (SDG); Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve askeri kanadı olan Halk Savunma Birlikleri (YPG) Suriye İç Savaşı'na dahil olarak Suriye'nin kuzeyinde etkinliğini artırmıştır. PKK çatısı altındaki Kadın Savunma Birlikleri'nin (YPJ) de silahlı ögeler grubuna dahil olduğu bu terör yapılanması, Suriye'de iç savaşın sebep olduğu otorite boşluğundan faydalanarak ABD destekli "DEAŞ'la mücadele" kapsamı altında kontrol ettiği bölgelerde özerk bir yapı oluşturmaya çalışmış, Suriye'nin kuzeyinde bulunan alanları kontrolü altına almıştır.

Esad yönetiminin göz yumması sonucu PYD, Suriye'nin kuzeyi, doğuda El Cezire, ortada Ayn el Arap ve batıda Afrin olmak üzere üç bölge ve altı kanton kurmuştur. Bu bölgelerde demografik yapıyı değiştirmek ve otoritesini sağlamlaştırmak için baskı yoluyla insanları göçe zorlamış, varlıklarını ellerinden almış ve insanlık suçunu barındıran birçok baskı rejimini artırarak devam etmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017: 5).

Bu gelişme çerçevesinde Suriye sınırından Türkiye'ye yönelik saldırıların artması da gerginliği tırmandırmıştır. 3 Ekim 2012 tarihinde Akçakale'ye bir havan mermisi düşmesiyle 5 kişinin ölmesi ve 10 kişinin yaralanması, 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde terör saldırısında 50 kişinin hayatını kaybetmesi ve yüzlerce kişi yaralanması, 16 Eylül 2013 tarihinde Suriye askeri uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesi ve hava sahası ihlallerinin 23 Mart 2014 ve 16 Ekim 2015 tarihlerinde yinelenmesi, Türkiye'nin bir sınır güvenliği sorunuyla karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Türkiye, 2013 senesinde ABD'ye Kuzey Suriye'de güvenli bir bölge oluşturma önerisinde bulunmuş ve bu konuyu sürekli gündeme getirerek müzakereler yapmış olmasına rağmen Ankara'nın teklifi, ABD tarafından kabul görmemiştir. Türkiye-Suriye sınırında bölgenin bir terör koridoruna dönüştürülmesi ve diğer taraftan 2014 senesinde DEAŞ terörünün etkinliğini arttırması neticesinde Türkiye, sınır güvenliğinin sağlanması için askeri adımlar atılmasının gerekliliğini görmüştür. Bu doğrultuda ilk olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından 22 Şubat 2015 tarihinde gerçekleştirilen Şah Fırat Operasyonu, Türkiye'nin kendi sınırları dışında sahip olduğu tek toprağı olan Süleyman Şah Türbesi'nde Türk askerlerini ve türbedeki emanetlerin Türkiye'ye getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Harekât, herhangi bir çatışma yaşanmadan başarılı bir şekilde tamamlanmıştır (NTV, 2015).

Türkiye'nin 2016 yılında 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni atlatmasının ardından güneyinde devam eden güvenlik tehdidi, Ankara için bir milli güvenlik ve beka sorunu olarak görülmüştür. Bu gelişmeler, Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarları ve stratejileri temelinde güvenlik yaklaşımını güncelleyerek "Yeni Güvenlik Konsepti" geliştirmesine zemin hazırlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016). Dolayısıyla Suriye'de Türkiye'nin sınır ötesi harekât başlatmasının temel hedefi, bu önemli güvenlik tehdidinin ortadan kaldırılması ve ikinci hedefi ise Suriye'den Türkiye'ye göçün önünün kesilmesi ve Türkiye'deki Suriyelilerin ülkelerine dönmelerini sağlayacak güvenli bir bölge oluşturulmasıdır. Bu iki hedef doğrultusunda Türkiye, uluslararası hukuk çerçevesinde meşru müdafaa hakkını kullanarak (BM 51. maddesi, BMGK 1624-2170-2178 kararları) bölgede güvenliği sağlamak üzere Suriye'nin kuzeyinde dört önemli askeri operasyon gerçekleştirmiştir. 12 Ocak 2016 tarihli Sultanahmet Meydanı saldırısı, 20 Ağustos 2016 tarihinde 59 kişinin ölümüne sebep olan Gaziantep saldırısı, 28 Haziran 2016 tarihli Atatürk Havalimanı saldırısı ve bunun gibi birçok terör saldırısı düzenleyen işbirliği içindeki DEAŞ ve PKK'nın Türkiye'yi hızla güveniksizleştirmesi sebebiyle Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekati'nı başlattığını açıklamıştır.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

31 Mart 2017 tarihinde tamamlanan 220 günlük hareket, önemli bir başarılı sağlamış ve hedeflerini gerçekleştirmiştir. Harekat kapsamında sınırdan 35 km aşağıya inilerek DEAŞ'ın sınırdan 200 km güneydeki Rakka'ya inmesi sağlanmış, 2015 km²'lik alan DEAŞ'tan temizlenerek toplamda Cerablus, El-Bab ve Çobanbey'i kapsayan 2225 km²'lik bir alanda kontrol sağlanmış ve 4 bin civarında PYD/YPG ve DEAŞ teröristi etkisiz hale getirilmiştir (Demir, 2021: 549).

Ayrıca güvenli bölge haline getirilen hareket alanında Türkiye, bölge halkının insani yardım, sağlık, eğitim vb. ihtiyaçlarını karşılamak üzere önemli hizmetlerin tesisini yapmıştır. Bunun sonucu olarak 300 bin Suriyeli geri dönmüş ve Suriye'de savaştan kaçan çok sayıda Suriyelinin Türkiye'ye geçmek yerine bu bölgede iskan edilmesi sağlanmıştır (Milli Güvenlik Kurulu (MGK), 2016). Harekatın önemli bir neticesi ise Rusya, İran ve Türkiye'nin Suriye'de barışın sağlanması için 30 Aralık 2016 tarihinde ülke genelinde ateşkes ilan edilmesi konusunda mutabakata varması olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Fırat Kalkanı Harekatı'nın bir sonraki aşaması olan Zeytin Dalı Harekatı, 20 Ocak 2018'de PKK'nın kolları olan PYD/YPG'nin önemli bir merkezi haline gelen Afrin bölgesinin terörden arındırılması amacıyla başlatılmıştır. Fırat Kalkanı vesilesiyle elde edilen kazanımların korunması için PYD/YPG'nin Fırat'ın batısında birleştirmeye çalıştığı terör koridorunun engellenmesini gerekmiştir (Demir, 2021: 554). Türkiye Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü tarafından 12 madde olarak açıklanan Zeytin Dalı Harekatının amaçları arasında "10 bin km karelik alanın ÖSO'nun kontrol ettiği alanlara dahil edilmesini sağlamak, PKK kuşağının Doğu Akdeniz'e ulaşma hedefinin önünü kesmek, Suriye'yle olan sınırların güvenliğini sağlamak, PKK'nın Türkiye'ye sızmasını önlemek, Fırat Kalkanı'nın istikrarını ve güvenliğini sağlamak, Tel Rıfat'ı kontrol altına

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

olarak mültecilerin evine dönmesini sağlamak, ABD'nin terör örgütlerine verdiği desteği engellemek, Afrin ve Kobani eyaletlerinin birleşmesinin "Kürt terör koridorunun" önemli bir ayağı olması dolayısıyla bu olası birleşmeyi engellemek" yer almıştır (CNN Türk, 2018).

18 Mart 2018 tarihinde başarıyla tamamlanan Zeytin Dalı Harekâtı ile hedeflendiği gibi PKK/YPG/PYD Fırat'ın batısındaki Türkiye sınırından uzaklaştırılmıştır. Bölgede yıllardır varlığını sürdüren PKK kampları imha edilmiş, Fırat Kalkanında olduğu gibi bölgede güvenlik tesis edilerek 350 bin Suriyelinin geri dönüşü sağlanmış ve bölgenin kalkınması için gerekli yatırım hizmetleri yapılmıştır.

Fırat'ın doğusunda ve Türkiye-Suriye sınır hattındaki bölgelerin PKK/PYD-YPG terör örgütü tarafından ele geçirilmesi ve teröristlerin Türkiye sınırlarına yönelik tehdit ve tacizlerinin devam etmesi nedeniyle Türkiye, 9 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. 17 Ekim 2019 tarihine kadar TSK, Fırat'ın doğusunda yaklaşık 150 km genişlik ve 35 km derinlikte bir alanda terör gruplarına karşı aktif taarruz gerçekleştirmiştir. Nihayetinde 4219 km²'lik bir alan terör örgütlerinden temizlenerek kontrol altına alınmıştır. Bu harekât sırasında Türkiye, ABD'nin müdahalesiyle karşılaşmış ve hareketin durdurulmasını isteyen ABD'yle 17 Ekim 2019 tarihinde Ankara Mutabakatı imzalamıştır. 25 Kasım 2019 tarihinde sona eren harekât, Rasulayn ve Telebyad'ın terörden temizlendiğini ABD'nin kabul ettiğini gösteren Ankara Mutabakatı'yla birlikte Rusya'nın YPG'yi sınırimızdan 30 km geriye çekmeyi kabul ettiği Soçi Mutabakatı'yla sonuçlanmıştır.

Bu şekilde Türkiye, askeri ve diplomatik kapasitesinde lig atlamış, Suriye'de denklemi değiştirmiş ve Rusya'dan sonra Suriye meselesinde en etkili aktör haline gelmiştir (Duran, 2019). Barış Pınarı bölgesi de önceki harekatlarda olduğu güvenlik ve istikrara kavuşturulmuş, Afrin ve Telabyad'da Türkiye tarafından 2'si hastane olmak üzere 22 sağlık

merkezi bölge halkına ücretsiz sağlık hizmetleri ve çeşitli eğitim ve alt yapı hizmetleri başlatılmıştır. Bununla birlikte AFAD, Türk Kızılayı ve İHH gibi çeşitli sivil toplum kuruluşları insani yardım desteği sağlamaya başlamışlardır (Musa, Özcan, 2021).

Rusya destekli rejim güçlerinin Soçi ve Astana Mutabakatlarına rağmen İdlib'e ve İdlib çevresindeki Türk gözetleme noktalarındaki Türk askerine saldırıları yoğunlaştırması ve ortaya çıkan insani kriz sonucunda İdlib'ten Türkiye'ye göç dalgasının başlaması üzerine TSK, 27 Şubat 2020 tarihinde Bahar Kalkanı Harekati'nı başlatmıştır. 7 gün süren yoğun hava taarruzundan sonra hareket, 5 Mart 2020 tarihinde Türkiye ile Rusya arasında Soçi Mutabakatı ek protokolünün imzalanmasıyla sona ermiştir (Bkz, Demir, 2021:567-68). Bu operasyon sonucunda Hatay sınırında olan İdlib bölgesinde güvenliğin sağlanmasıyla tehdit altındaki Hatay'ın güvenliği korumaya alınmış ve İdlib'teki insani kriz önlenerek yeni bir göç dalgasının oluşması engellenmiştir. Türkiye'nin Suriye rejim güçlerini hedef aldığı ilk operasyon olan bu harekât, Türkiye'nin askeri başarısına paralel olarak diplomatik başarısının da etkisiyle önemli bir kazanım olmuştur.

DİPLOMATİK ETKİNLİK

Türkiye'nin Suriye sınır bölgesinde yukarıda açıklanan, oluşturulan terör koridorunu güvenli bölgeye dönüştürmeye yönelik kararlı askeri operasyonlarının başarısı, uluslararası bir kriz haline gelmiş olan Suriye meselesinin uluslararası platformlarda ele alındığı bütün diplomatik süreçlerde aktif ve etkin bir aktör olmasını beraberinde getirmiştir.

Suriye'yle olan coğrafi ve tarihi bağları doğrultusunda krizden güvenlik ve göç bağlamında direkt etkilenen sınır komşusu olması hasebiyle Türkiye krizin sonlandırılması ve barışçıl bir çözüme ulaşılması yönünde diplomatik mekanizmaları etkin hale getirme hedefi içinde olmuştur.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

Bu doğrultuda, üç önemli uluslararası diplomasi sürecinde Türkiye yer almış ve süreci yönlendirme konusunda önemli diplomatik başarılar elde etmiştir. Bunlar Cenevre, Astana ve Soçi müzakereleridir.

Cenevre Görüşmelerinin ilki olan Cenevre-1 Zirvesi 30 Haziran 2012 tarihinde İsviçre'nin Cenevre kentinde BM Özel Temsilcisi Kofi Annan'ın koordinatörlüğünde BM Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyeleri, AB üyeleri, AB temsilcileri, Irak, Katar, Kuveyt ve Türkiye'nin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan zirveyi sonraki yıllarda çok sayıda zirve takip etmiş; fakat sorunun çözümüne yönelik bir sonuç alınamamıştır. Cenevre Görüşmelerinin neticesiz kalması üzerine, Türkiye ve Rusya'nın garantörlüğünde ve İran'ın iştirakiyle 23 Ocak 2017 tarihinde Kazakistan'ın ev sahipliğinde Astana Süreci başlatılmıştır.

30 Ekim 2017 tarihinde yedincisi başlayan Astana Görüşmeleri'nde üç devlet terörle mücadele temel hedefinde mutabakat sağlamasıyla ateşkesin sürdürülmesi ve çatışmasızlık bölgelerinin tesisi konularında somut adımlar atılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. BM nezdinde uluslararası toplumun Cenevre'de başarılı olamadığı süreç, Astana'da bölgesel aktörlerin siyasi bir çözüm yaklaşımıyla savaşın sona erdirilmesi olmasa da terörün zayıflatılması ve insani krizin hafifletilmesi konusunda somut kazanımlar elde etmiştir (Stratejik Ortak, 2018).

Astana Görüşmelerine paralel olarak 22 Kasım 2017 tarihinde Astana'nın somut adımlar atması sonucunda yüksek düzeyde sürecin takip edildiği Soçi Liderler Zirvesi başlamıştır. Türkiye, Rusya ve İran liderleri Tayyip Erdoğan, Vladimir Putin ve Hasa Ruhani Soçi'de bir araya gelerek Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nin bir araya gelmesi ve Suriye'nin gelecek yol haritasının belirlenmesi yönünde kararlar almıştır. Soçi Zirvelerinde Erdoğan, Türkiye'nin sınır güvenliğinin kırmızı çizgisi olduğunu ve DEAŞ'la olduğu kadar PKK uzantıları olan terör örgütlerinin de Suriye'de terörle mücadele kapsamına alınması üzerinde durmuştur.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Böylece Suriye'nin kuzeyinde terör yapılanmasının önlenmesine yönelik askeri operasyonlarının ve askeri varlığının siyasi çerçevesini oluşturmuş ve Türkiye'nin elini güçlendirmiştir.

Zirvelerde Erdoğan ile diğer iki ülkenin liderleri arasında Esad rejimiyle işbirliği ve İdlib'de ateşkes ilanı gibi konularda uzlaşma sağlanamamış olmasına rağmen Suriye'nin toprak bütünlüğü ve terör konusu başta olmak üzere belirli konularda uzlaşma ve işbirliğinin sağlanması, bu diplomasi sürecinin devamlılık kazanmasında önemli olmuştur (Sputnik, 2019, 2020). Bununla birlikte Erdoğan'ın Putin'le yürüttüğü ikili diplomasi manevraları, özellikle İdlib'te bombardımanın durdurulması noktasında oldukça etkili olmuş ve sürecin yönlendirilmesinde belirleyici olmuştur.

Üçlü zirveler istikrar içinde devam ederken; 2022 yılının Şubat ayında patlak veren ve halen devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Suriye Krizi üzerinde önemli etkiler doğurmuştur. Çıkmaza giren büyük bir savaşın ağır ekonomik ve askeri yükü altında bulunan Rusya'nın ABD ve Batılı müttefikleri tarafından ağır yaptırımlara maruz kalması, Rusya'nın Suriye'deki askeri ağırlığının zayıflamasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu şartlarda Rusya'nın özellikle de Türkiye'yle işbirliğine olan ihtiyacının artması ve Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'nda arabuluculuk rolü üstlenmesi, Suriye meselesinde Ankara'nın elini güçlendirmiştir. 19 Temmuz 2022 tarihinde yeni İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ev sahipliğinde Tahran'da yapılan "Astana Formatı'nda 7. Üçlü Zirve" toplantısı gerçekleştirilmiş ve üç ülkenin Suriye meselesinde geliştirdikleri diplomasi platformunun önemli bir olgunluğa ulaştığını Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Astana platformunun Suriye krizinde çözümün önünü açabilecek en etkili girişim olduğunu bir kez daha göstermiş olduk." ifadeleri ortaya koymuştur (Sabah, 2022). Bu arada Türkiye'nin Esad rejimiyle Rusya'da görüşmelere başlayarak normalleşme sinyallerini vermesi Suriye krizinde yeni bir döneme geçileceğinin habercisi olsa da Türk yetkililer ile Suriye rejimi yetkililerinin uzlaşma sağlamanın kısa vadede gerçekleşmesi beklenmemektedir.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

BAĞIMSIZ DIŞ POLİTİKA, TUTARLI VE STRATEJİK YAKLAŞIM

Suriye İç Savaşı'nın başlaması itibariyle Türkiye'nin politikasının belirlenmesinde üç ana yaklaşım etkili olmuştur. Bunlardan birincisi Türkiye'nin "Arap Baharı" itibariyle Ortadoğu'da benimsemiş olduğu demokrasinin ve halkların taleplerinin desteklenmesi politikasının bir uzantısı ve yansıması olarak Suriye'de Esad rejiminin otoriter yönetiminin ve özellikle sivil halka karşı şiddet kullanmasının karşısında durarak muhalefeti desteklemesi faktörüdür.

Diğer yaklaşım ise iç savaş olarak başlayıp uluslararası bir vekalet savaşına dönüşmüş olan Suriye İç Savaşı sonucunda ortaya çıkan mülteci krizinin Türkiye üzerindeki etkileri faktörüne yönelik sürdürdüğü politikadır.

Üçüncü yaklaşım da Suriye Savaşı'nda etkinliğini artıran terör örgütlerinin Türkiye için önemli bir sınır güvenliği tehdidi oluşturması faktörüne dayalı olarak geliştirdiği güvenlik politikasıdır.

Bu üç temel politika yaklaşımı Türkiye'nin Suriye'ye yönelik dış politikasının genel çerçevesinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Öncelikli olarak Türk dış politikasının bu üç meseleye yönelik yaklaşımlarında ortak özelliğin ilkesel olarak tutarlılık arz eden bir politika yaklaşımına dayandığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin Esad rejimine karşı muhalefeti destekleme politikasının sürdürülmesi, Ankara için zaman içinde müttefikleri tarafından yalnız bırakılması, muhalif gruplara dair sıkıntılar, ekonomik problemler vb. sebeplerle zorlaşmış olmasına rağmen Türkiye, ilkesel politikasında tutarlılığını sürdürerek geri adım atmamıştır. Geçtiğimiz aylarda Türkiye'nin Esad rejimiyle diyalog başlatma konusunda yeşil ışık yakmış olması ise Esad'ın düşme ihtimalinin çok zayıflaması ve muhalefetin muhtemel bir rejim değişiminde potansiyel bir irade ve birlik oluşturamaması sebepleriyle

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bir zorunluluk haline gelmiştir. Ayrıca bu gelişme, Türkiye'nin "Arap Baharı" karşı devrimi kapsamında ilişkilerinin bozulmuş olduğu statüko güçleri olan Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri ve İsrail'le ilişkilerini normalleştirme yoluna girdiği yeni bir süreç kapsamında değerlendirilmelidir.

Göçmen krizi konusunda Türkiye, yine ilkesel bir politika temelinde sürecin başında açık kapı politikası uygulamış ve insani bir dış politika yaklaşımı sergilemiştir. Uzun süre bu politikasında tutarlılığını sürdüren Türkiye, yıllar içinde Türkiye'deki göçmen yükünün ağırlaşması nedeniyle açık kapı politikasına son vermek zorunda kalmıştır. Buna rağmen göçmen krizine yönelik insani yaklaşımını sürdüren Türkiye, Avrupa ülkeleri Akdeniz'de göçmenleri ölüme terk ederken; zorla sınır dışı etmek yerine göçmenlerin ülkelere geri dönebilmeleri için uygun şartların oluşturulması için çalışmış ve sınır ötesi operasyonlarıyla bunu desteklemiştir.

Suriye İç Savaşı'yla Türkiye'nin Suriye'yle olan sınırında terör yapılanmasının ABD tarafından desteklenmesi sonucu önemli bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalması, Ankara'nın güvenlik politikasında revizyonu gerekli kılmıştır. Türkiye, ulusal güvenlik çıkarlarının korunması için oluşturulan Yeni Güvenlik Konsepti kapsamında Suriye'nin kuzeyinde sınır ötesi askeri hareketler dizisi gerçekleştirilmiştir. Bu operasyonların üç ortak özelliğinin bulunduğu vurgulanması gerekmektedir. Bunlardan ilki, Türkiye'nin bu hareketleri meşru müdafaa hakkını kullanarak uluslararası hukuk çerçevesinde gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu çerçevede Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde yapılandırılan terör koridoruna engel olmuş ve bunun kırmızı çizgisi olduğunu, gerektiğinde meşru müdafaa hakkını kullanarak askeri müdahaleye başvuracağını açıkça ve kararlılıkla ortaya koymuştur.

İkincisi, Türkiye'nin Suriye sınırları içindeki askeri hareketlerini Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması politikası çerçevesinde gerçekleştirmiş olmasıdır. Türkiye, bu hareketler kapsamında Suriye toprağına ve egemenliğine yönelik saldırgan bir politika izlemediği gibi

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

güvenlik ve barışın tesisi için askeri müdahaleye ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgedeki varlığından rahatsızlık duyan bazı güçlerin Suriye'de çok sayıda dış gücün askeri varlığı söz konusuysen, 910 km uzunluğunda sınır komşusu olan ve bu sınırlarda terör tehdidinde maruz kalmış olan Türkiye'yi "Suriye'nin işgaliyle" suçlaması meselenin çarpıtıldığını göstermektedir.

Üçüncü özellik ise Türkiye'nin askeri operasyonlarında insani yaklaşımını sürdürmesi ve operasyonlarda sivillerin zarar görmemesi hedefinin öncelikli olarak takip edilmesidir. Nitekim Türkiye, Suriye'de askeri varlığı bulunan diğer aktörlerin aksine, operasyonlar sonucunda Suriye'nin kuzeyinde oluşturmayı başardığı güvenli bölgelerin yaşanılır hale gelmesi için önemli insani yardım ve yatırımlarda bulunmuştur. Aynı zamanda bu şekilde Türkiye'ye yönelik göç dalgalarının önünü kesmeyi ve geri dönüşler için alan açmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde başlattığı sınır ötesi askeri hareketlerinin yumuşak güçten sert güce geçiş olarak yorumlanması indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'nin Suriye'deki askeri varlığı sert gücü ve insani yaklaşımıyla yumuşak gücü ile birlikte bir bütünlük oluşturmaktadır.

Sınır ötesi harekatlara paralel olarak Türkiye, Suriye Meselesi'nin çözümü için oluşturulan platformlarda aktif ve etkin bir rol oynayarak diplomatik kapasitesini ortaya koymuştur. Ankara; Cenevre, Astana ve Soçi süreçlerinde etkin bir şekilde yer alarak bölgesel bir güç olduğunu ve konuyla ilgili tarihi, coğrafi ve kültürel bağları, güvenlik çıkarları, evrensel değerler ve kendi ilkeleri çerçevesinde krizin çözümü üzerinde söz sahibi olduğunu göstermiştir. Türkiye'nin diplomatik etkinlik ve manevraları aynı zamanda meşru müdafaa haklarını kullanmak üzere gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarının meşruiyetini ortaya koyarak kendi sınır güvenliğini sağlamasında önemli bir rol oynamıştır. Suriye'de kalıcı ateşkes ve istikrarın sağlanması doğrultusunda diplomasi sürecinde savaşın denkleminin değiştirilmesini sağlamıştır.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sonuç olarak Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bu üç alandaki yaklaşımları, birbirleriyle tutarlılık içinde bir bütünlük oluşturmuş ve Türkiye'nin genel Türk dış politikasında ve Ortadoğu politikasında ki "girişimci ve insani dış politika" olarak tanımlanan dönüşümü yansıtmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı sonrası konjonktürde Soğuk Savaş dinamikleri çerçevesinde gelişen 1957 yılında Suriye Krizi'ne yönelik benimsediği dış politika yaklaşımı ile 2011 senesinde "Arap Baharı" neticesinde başlayan Suriye İç Savaşı sürecinde benimsediği yaklaşım mukayese edildiğinde önemli bir değişim ortaya çıkmaktadır. Bu değişim, dönemsel uluslararası jeopolitik durum gibi dış politika parametrelerine bağlı bir değişimin ötesine geçerek, Türkiye'nin Suriye politikası özelinde genel olarak Türk dış politikasında ve Ortadoğu politikasında gerçekleşen önemli bir dönüşümü yansıtmaktadır. Değişimin genel çerçevesini belirleyen, birbirleriyle etkileşim içinde olan üç temel nitelik ön plana çıkmaktadır.

Öncelikle iki krize yönelik Türkiye'nin yaklaşımları arasındaki temel farklardan biri Ankara'nın bağımsız bir dış politika geliştirme kapasitesiyle alakalıdır. İlk krizde Türkiye, ABD-Batı Bloku ve Sovyetler Birliği-Doğu Bloku arasında cereyan Soğuk Savaş'ın bir tarafı olarak hareket etmiş ve bir Batı müttefiki olarak kriz sırasında kendisini ABD'nin vekaletiyle Sovyetler Birliği karşısında konumlandığı bir politika yürütmüştür. Bu doğrultuda Türkiye'nin ABD ve Batı politikalarından bağımsız bir dış politika yaklaşımı benimsemesi mümkün olmamıştır.

İkinci krizde ise Türkiye, Soğuk Savaş söz konusu olmasa da gerek NATO üyeliği gerekse devam eden AB tam üyelik adaylığıyla ABD liderliğindeki Batı ittifakının bir müttefiki olmasına rağmen ABD ve Batı'dan bağımsız, otonom ve kendine özgü bir politika yaklaşımıyla hareket etmiştir. Nitekim Rusya ve İran'la yürüttüğü diplomatik süreçlerde Moskova'yla

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

önemli bir işbirliği düzeyi geliştiren Ankara, taraf psikolojisiyle hareket etmemiş, kendi çıkarları, hedefleri ve ilkeleri doğrultusunda bir denge politikası takip etmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin ikinci kriz döneminde güdümlü bir dış politikadan bağımsız bir dış politikaya geçtiğini ve buna bağlı olarak dış politikadaki öncelik ve hedeflerini önemli bir revizyona tabi tuttuğunu göstermektedir.

Türkiye'nin Suriye politikası özelinde gözlemlenen dış politika değişiminde belirleyici olan bir diğer özellik de dış politika yapımı ve karar alma süreçlerinde sürdürülebilir bir stratejik ve tutarlı bir yaklaşım kullanma becerisinin gelişmiş olmasıdır.

1957 Krizi'nde Türkiye, dürtüsel ve tepkisel bir yaklaşım ortaya koymuşken; Suriye Savaşı'nda politikasını gelişen şartlara göre kıvraklıkla adapte edebilen ve süreçlerde edilgen değil; etken bir rol oynayan bir yaklaşım ortaya koymayı başarmıştır. Suriye sınırında gelişen güvenlik tehdidine karşı zamanında karar alma, planlama ve uygulama süreçlerini harekete geçirerek somut adımlar atarak sınır ötesi operasyonu başlatmış ve uluslararası baskı ve tepkilere rağmen bunu sürdürülebilir hale getirerek hedeflerini başarıyla gerçekleştirmiş olması bunun önemli bir göstergesidir. Bu noktada liderlik faktörü önemli bir rol oynamaktadır ki AK Parti yönetiminde Erdoğan liderliğiyle yürütülen bu stratejik ve tutarlı yaklaşım, sürdürülebilir bir yapı oluşturmuştur.

Değişimi belirleyen üçüncü temel özellik ise Türkiye'nin uluslararası politikada kendisine biçtiği rol ve yüklendiği misyondur. 1957 Krizi bağlamında Türkiye, kendisine Batı'nın bölgedeki önemli bir temsilcisi rolü ve Batı'nın çıkarlarının garantörü misyonu üstlenmiştir. Nitekim Bağdat Paketi gibi Batı'ya bağlı kurumlarda öncü rol oynayan Türkiye'yi birçok bölge ülkesi, bu pozisyonundan dolayı Batı'nın uydusu olarak nitelendirmiştir. Mevcut krizde ise Ankara'nın gelinen noktada kendisine

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

biçtiği rol tarihi ve kültürel bağları çerçevesinde ve geliştirmekte olduğu siyasi, askeri, ekonomik, ve demografik kapasitesi doğrultusunda bölgesel bir güç olma rolü olmuştur. Bu bağlamda üstlendiği misyon ise girişimci ve insani bir dış politika yaklaşımıyla bölgesel aktörlerle işbirliği düzeyini yükseltmek ve bölgede demokrasi, barış ve istikrarın sağlanmasında etkin olmak olmuştur. Türkiye'nin uluslararası arenada üstlendiği bu yeni rol ve misyon, kendi tarihsel ve kültürel öz değerlerine dayalı olarak inşa ettiği bir özgüven yaklaşımı neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu değişim, Türkiye'nin 2002 yılından sonraki süreçte benimsediği yeni dış politika anlayışının bir sonucu olmuş ve yansımaları sadece Ortadoğu'da değil; Balkanlardan Avrasya'ya ve Afrika'dan Latin Amerika'ya kadar geniş bir coğrafyada görülmüştür.

Esra ÇAVUŞOĞLU
Ayşenur TAKKAÇ

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

KAYNAKÇA

BAĞCI, H. (1990). Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.

BAĞCI, H. (2001). Türk Dış Politikasının Analizi. Faruk Sönmezoğlu (Ed.), Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası, İstanbul: Der Yayınları, 101-133.

Bakan Soylu Tek Tek Anlattı Rakamlarla Suriyeli Gerçeği, (2022). Türkiye Gazetesi, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/bakan-soylu-tek-tek-anlattı-rakamlarla-suriyeli-gercegi-826629>.

Başbakanlık Açıkladı İşte Zeytin Dalı Harekatının 12 Nedeni. (2018). CNN Türk, <https://www.cnnturk.com/turkiye/basbakanlik-acikladi-iste-zeytin-dali-harekatinin-12-nedeni?page=1>.

BOZARSLAN, H. (2012). Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyanlarından Önce ve Sonra, İstanbul: İletişim Yayınları.

BUZAN, B. (1987). An Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations. London: Palgrave MacMillan.

ÇAKMAK, H. (2012). Türk Dış Politikası 1919-2012. Ankara: Barış Platin Yayınları.

DAVUTOĞLU, A. (1997). Medeniyetlerin Ben-idraki. Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, 197(1), 1-53.

DAVUTOĞLU, A. (2012). Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul: Küre Yayınları.

DEMİR E. (2021). Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekatlarının Nedenleri ve Sonuçları. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5(2), 541-588.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Duran, B. (2019). Soçi Mutabakatı Sonrası Ne Beklemeli?. SETA, <https://www.setav.org/soci-mutabakati-sonrasi-ne-beklemeli/>.

Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri (Kronolojik), (2018). Stratejik Ortak, <https://stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html>.

ERDOĞAN, M. (2020), Onuncu Yılında Türkiye'deki Suriyeliler. Panorama, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/29/onuncu-yilinda-turkiyedekisuriyeliler/>.

KAMRAVA, M. (2005), The Modern Middle East: A Political History since the First World War. Berkeley CA: University of California Press.

KÜRLÇÜOĞLU, Ö. (1972). Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945-1970). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

MGK Genel Sekreterliği. (2016). <https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-kasim-2016-tarihli-toplantı>.

MUSA, E. ve ÖZCAN, E. (2021). Barış Pınarı Harekatı'nın Üzerinden 2 Yıl Geçti. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/baris-pinari-harekatinin-uzerinden-2-yil-gecti/2386326>.

Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki Göçmen Anlaşması Neleri Kapsıyordu, (2020). BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>.

ORAN, B. (2008). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınları.

OZAN, E. (2017) Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi. ANKASAM, Rapor No:2 Mayıs. <https://www.ankasam.org/wp-content/uploads/2021/12/SURIYE-IC-SAVASI-VE-TURKIYENIN-DEGISEN-GUVENLIK-GUNDEMI-Emre-Ozan-05.10.2017.pdf>.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

ÖZŞAHİN, M. C. (2016). Obama Dönemi ABD'nin Ortadoğu Politikası: Arap Baharı Sürecinde Demokratik Söylem ve Eylem. Ortadoğu Etütleri, 8(2), 68-95.

Putin, Erdoğan ve Ruhani'den Ortak Bildiri: Suriye'nin Petrol Gelirlerine El Konması Kınandı. (2020) Sputnik, <https://sputniknews.com.tr/20200701/putin-erdogan-ve-ruhani-ortak-bildiri-suriyenin-petrol-gelirlerine-el-konmasini-kinandi-1042365750.html>.

ROZŞAC, E. N. (2012). The Arab Spring: Its Impact on the Region and on the Middle East Conference. Academic Peace Orchestra Middle East-Policy Brief, 9(10), 1-11.

SHAHERHAWASLI, K. ve Güvençer E. N. (2022). Suriyeli Mülteciler ve Türk Toplumunu Arasındaki Uyum: Fırsatlar ve Tehditler. İNSAMER, <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-suriyeli-multeciler-ve-turk-toplumunu-arasindaki-uyum-firsatlar-ve-tehditler.pdf>.

Soçi'de Suriye Zirvesi: Çözüm Umutları Hiç Bu kadar Filizlenmemişti, (2019). Sputnik, <https://sputniknews.com.tr/20190214/socideki-uclu-zirve-sona-erdi1037670550.html>.

Son Dakika: Türkiye-Rusya-İran Üçlü Zirvesi Sona Erdi Başkan Erdoğan: Çözüm için En Etkili Girişim. (2022). Sabah, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/07/19/son-dakika-tahrandu-uclu-zirve-basladi>.

ŞAHİN, S. (2023). Göç İdaresi Başkanlığı, Geçen Yıl 124 bin 441 Düzensiz Göçmenin Sınırdışı Edildiğini Açıkladı. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/goc-idaresi-baskanligi-gecen-yil-124-bin-441-duzensiz-gocmenin-sinir-disi-edildigini-acikladi/2778220>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016). Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti Konferansında Yaptıkları Konuşma. TCCB, <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma.html>.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2016). Suriye’de Çatışan Taraflar Arasında Ülke Genelinde Ateşkes İlanı, https://www.mfa.gov.tr/no_-333_-29-aralik-2016_-suriye_de-catisan-taraflar-arasinda-ulke-genelinde-ateskes-ilani-hk_.tr.mfa.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017). PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca.pdf.

TOMAR, C. Suriye Maddesi. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

UÇAROL, R. (1995). Siyasi Tarih (1789-1994), İstanbul: Filiz Kitabevi.

1957 KRİZİ'NDEN SURİYE İÇ SAVAŞINA TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

STRUCTURED ABSTRACT

Syria, as a neighboring country sharing a 911 km long border with Türkiye, has occupied an important place in Turkish foreign policy. Türkiye-Syria relations have followed a fluctuating trend throughout recent history in line with the historical and cultural ties and various political conflicts between the two countries.

The tension and conflict in Türkiye-Syria relations have escalated and gained determining significance in Turkish foreign policy and regional politics with global implications, especially during the periods of two critical historical crisis. The first of these crises is the border tension between Türkiye and Syria, the parties of the Cold War, in 1957. The other is the Syrian civil war, which started during the “Arab Spring” uprisings and turned into a multi-actor, regional and continuing proxy war during which the tension in Türkiye-Syria relations has reached the highest point.

The foreign policy approaches that Türkiye followed in these two crises show significant differences. This is an indication that Turkish foreign policy has undergone a great transformation and change since the previous crisis period. In this article, Turkish foreign policy is analyzed within the framework of these two crises, and the features, sources, and consequences of change are defined.

The main argument of this work is that the change in Türkiye’s foreign policy approach towards Syria is the reflection of the great transformation and change that Türkiye’s general foreign policy approaches have undergone. With this approach, the main features and dynamics of Türkiye’s highly controversial recent Syria policy are examined from an alternative perspective within the framework of the general change in Turkish foreign policy based on main parameters. One of the main parameters that determine the change in Türkiye’s Syria policy is the international conjuncture factor.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Another fundamental factor that determines the change in Turkish foreign policy is the political power factor. The current political will's leadership concept, political view, foreign policy approaches, etc. characteristics have a very important determinant in foreign policy change. The next basic parameter is Turkey's position in the regional political arena and its role. The point where Turkey positions itself in its relations with global powers determines what role it plays as a regional actor. At this point, Turkey's role in regional politics is shaped in line with the characteristics of its policy approaches depending on the level of its ability of developing independent foreign policy based on its interests, goals and principles within the framework of its relations with the hegemonic powers.

In the analysis of the change in Türkiye's Syria policy a comprehensive theoretical approach is adopted beyond certain theoretical patterns. Important changes and transformation in Turkish foreign policy goes beyond the explanations of reductionist approaches such as the realism versus idealism approach limited to soft power/hard power conception. Foreign policy approaches in Turkey's Syria policy, depending on the subject and situation, sometimes exhibit a very realistic approach, as well as quite idealist or constructivist approaches. Therefore, the general perspective of this work is shaped by the idea that strategic approaches should be integrated in the construction of an independent foreign policy that is consistent with political, military, security, cultural and identity elements of foreign policy as a whole.

Esra ÇAVUŞOĞLU
Ayşenur TAKKAÇ